Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Pipstäkra i Skåne

Kjell-Arne Olsson & Charlotte Wigermo

Bild 1. Sumphåla i betesmark vid Yngsjö. En fin liten lokal för pipstäkra som i år kunde stå med 67 individ. I bakgrunden den gamla bron över Helgeå. Foto: K.-A. Olsson.

Så svår den kan vara att få ögonen på fastän den är så uppblåst i sin uppsyn! Ja, pipstäkra *Oenanthe fistulosa* är svår att upptäcka om den inte är i sin bästa flor. Annars är det som om den blir ett med den övriga vegetationen. Att kor även tycks ha en förkärlek att äta upp den, fastän den lär vara både bitter och giftig, gör det inte lättare.

Men den 14 juli 1997 hade jag (KAO) förmånen att vara med att hitta pipstäkra på en sumpig betesmark invid Tolångaån (som just bytt namn från Vollsjöån) i Tolånga socken strax öster om Sjöbo. Det var det år som *Skånes Floras* inventeringsläger var förlagt till Lövestad och jag inventerade tillsammans med bl.a. Arne Broman från Munka-Ljungby. Vid bron vid Näsby kunde vi glädja oss att hitta 100-tals individ av den sällsynta stäkran.

Två dagar senare var det dax igen! Men nu 1,5 kilometer lägre söderut. Utmed samma å och på en liknande växtplats fann vi ytterligare en förekomst av pipstäkra, även här rikligt. Det visade sig att även Sven Snogerups grupp, under samma tre dagar, hade funnit pipstäkra på två lokaler i grannsocknen Lövestad. En knapp månad senare hade vi en inventeringsexkursion till en ruta i Östraby söder om Hörby. Här fann vi omkring 10 exemplar av pipstäkra på en bäckkant.

Dessa fem fynd inom en månad fick mig att tro att pipstäkra nog inte var så ovanlig som man sagt. Kanske gällde Liljas utsaga från mitten av 1800-talet ännu: ”öfverallt utom i furubygden” resp. ”allmän på slätten”. Sedan augusti 1997 har det nästan gått två decennier av intensivt inventeringsarbete. Under alla

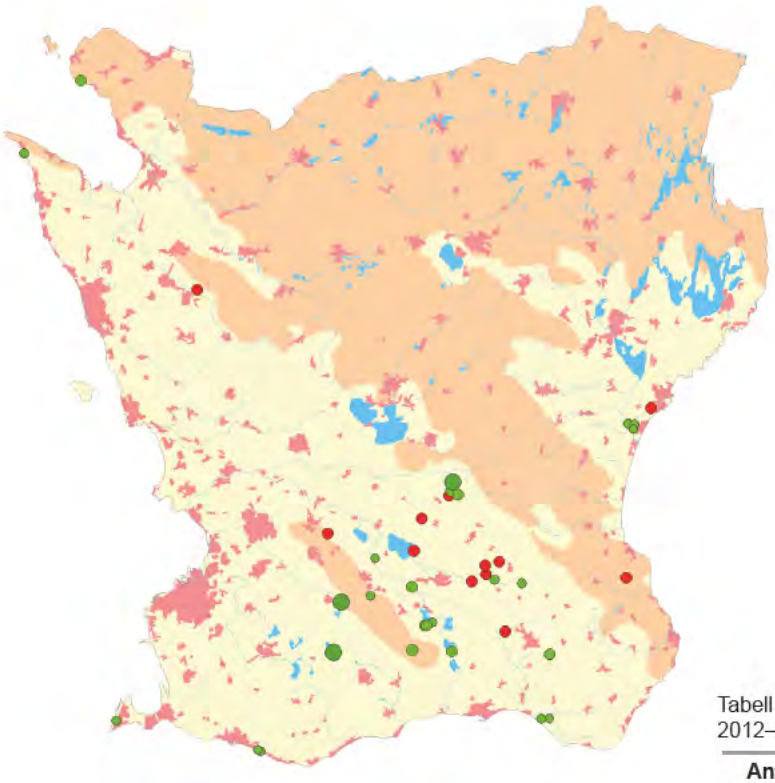

Bild 2 & 3. Pipstäkra i vacker blom. Foto: Åke Svensson.

dessa år har jag inte sett skymten av någon pipstäkra. Så Liljas åsikt om dess vanlighet i Skåne verkar verkligen komma på skam nu i det 21:e århundrandet. (Av våra fem lokaler från 1997 var det bara på en av Svens lokaler som pipstäkra återfanns 2012–2013.)

Under Weimarcks inventering 1938–1975 blev pipstäkra noterad från mer än 120 lokaler. Men sedan har det gått utför. Under Projekt Skånes Flora 1989–2005 fann vi arten på 39 lokaler. Av dessa återfann vi den på 27 lokaler 2012–2013. Den statisktiska undersökning vi gjorde under slutet av 1990-talet visade att pipstäkra förlorat mer än 75 % av sina lokaler sedan mitten av 1900-talet. Inte konstigt att den är både fridlyst och klassad som Starkt hotad (EN) i vår nationella rödlista.

I Skåne har pipstäkra glesa men spridda förekomster över en stor del av landskapet, från Bjäre- och Kullahalvön i nordväst, Falsterbohalvön och Trelleborg i sydväst till Åhus i öster. Men de flesta lokalerna idag finns i de mellersta delarna av södra Skåne, med Sjöbo som något av en centralort. Det är bara några få förekomster som är riktigt rikliga, med över 1 000 blommande stänglar. Öster om Amalienborg i Genarp (Lunds kommun) finns en rik lokal liksom nordost om Slätteröd i Börringe (Svedala kommun). Den allra rikaste lokalen finns emellertid ostnordost om Omsed i Östraby (Hörby kommun. Har kunde hela 3 300 räknas in i och intill en uttorkad bäck med svagt bete. Mer än hälften av våra lokaler hyser mindre än 100 stänglar.

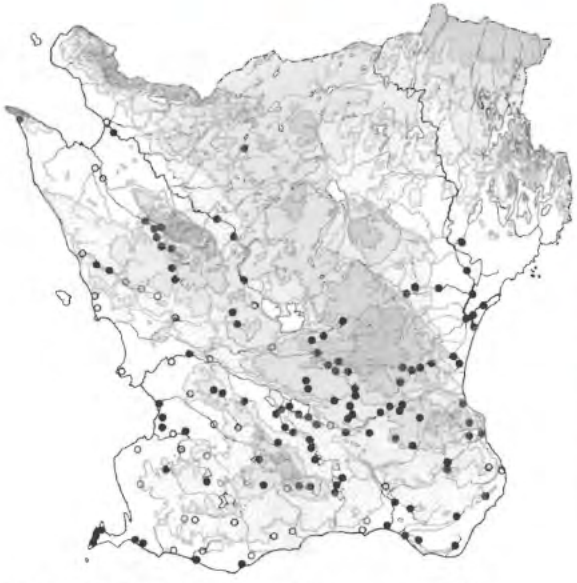

Karta 1. Pipstäkra i Skåne 2012–2013.

- inte återfunnen
- 1–99 ex.
- 100–999 ex.
- >1000 ex.

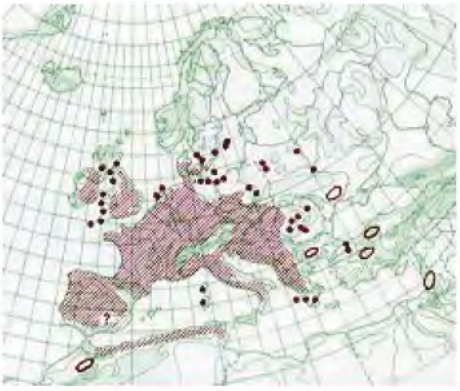
Tabell 1. Pipstäkra i Skåne 2012–2013.

Antal individ	Antal lokaler
Inte återfunnen	12
1–99	15
100–999	9
>1 000	3
Summa	**39**

Karta 2. Pipstäkra i Skåne enl. Weimarck, G. & Weimarck, H. 1985. *Atlas över Skånes flora.*

Under denna inventering noterades klubbfibbla på drygt 120 lokaler.

Karta 3. Världsutbredningen för pipstäkra enl. Hultén,E. & Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants.*

Förutom i Skåne står pipstäkra i Sverige numera bara att finna på Gotland. Även där är det en väldigt ovanlig växt. Tidigare har den även vuxit i Halland (senast 1933), Blekinge (senast 1895) och i södra Småland (senast 1922). Pipstäkra finns även i Danmark, framför allt i de södra delarna, men saknas i övriga delar av Norden. I övrigt har den en utbredning över stora delar av Europa och angränsande delar av Asien och Nordafrika.

Pipstäkra är en värmeälskande, kalkgynnad växt som hos oss trivs bäst på klövtrampade, blöta betesmarker, gärna invid åar och bäckar. Då och då växer den även helt ute i vattnet eller på periodiskt översvämmad mark.

Har man väl hittat pipstäkra är den omisskännlig. Med sina blågröna, rörformigt uppblåsta stjälkar, blad- och flockskaft finns det inget att ta fel på. Den blommar i juli–augusti med vita blommor i täta flockar som blir bollformade och taggiga i frukt (påminner en hel del med fruktsamlingar hos igelknoppar *Sparganium*-arter). Den förökar sig med frön och genom utlöpare som kan bli meterlånga.

Det främsta hotet mot pipstäkra är igenväxning till följd av utebliven hävd. Olika former av åtgärder som påverkar hydrologin kan självfallet vara förödande för den. Vill vi ha denna säregna växt kvar i vårt landskap måste dess växtplatser även i framtiden hävdas på traditionellt sätt och vattendrag där den förekommer måste rensas och vårdas på ett mycket varsamt sätt.

Litteratur

ArtDatabanken, 1995: Pipstäkra. Artfaktablad.

Edqvust, M. & Karlsson, T. (red.) 2007: *Smålands Flora*. SBF-förlagen Uppsala.

Fröberg, L. 2006: *Blekinges flora*. SBF-förlaget. Uppsala.

Georgson, K. 1997: *Hallands flora*, Lund.

Tyler, T. m. fl. (red.), 2007: *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund.

Tyler, T. & Olsson, K.-A. 1997. Förändringar i Skånes flora under perioden 1938–1996 – statistisk analys av resultat från två inventeringar. *Svensk Bot. Tidskr. 91*: 143–186.

Pipstäkra *Oenanthe fistulosa*

Beskrivning. Pipstäkra är en kal, flerårig ört som kan bli upp till åtta decimeter hög. Stjälken är blågrön, sparsamt grenig, nästan bladlös och pipformigt uppsvälld, liksom även grenar och bladskaft. Bladen är få, enkelt parflikiga med smala flikar, samt bladskaft som är längre än bladskivan. Undervattensbladen är finflikade. Pipstäkra blommar i juli-augusti med vita eller rödlätta blommor som sitter samlade i små täta flockar, de yttre blommorna i småflockarna är större än de inre. Allmänt svepe saknas, men flockarna har enskilda svepen av smala hinnkantade blad. Frukterna är omvänt koniska, tre till fem millimeter långa, och har kvarsittande foder och långt stift.

Pipstäkra ser mycket speciell ut med sina rörlikt uppsvällda, nästan bladlösa stjälkar. Den kan inte förväxlas med andra arter, men kan vara svår att få syn på.

Utbredning. Pipstäkra är sällsynt och förekommer idag endast i Skåne och på Gotland, men förr fanns den även i Halland, Blekinge och Småland. Den växer på dybottnar i näringsrikt, grunt vatten i sjöar, kalkmyrar, fuktängar och diken. **Första fynduppgift** är från Skåne och publicerades år 1737 (Nordstedt 1920).

Etymologi. Artnamnet *fistulosa* kommer av latinets fistula (rör) och betyder ”rörformig”, vilket syftar på den ihåliga stjälken.

Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran.
>http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<.
Naturhistoriska Riksmuseet.

Bild 4.Blommande pipstäkra. Foto: Åke Svensson.